

Kodeks Mikołaja Liebenthala*

Śląskie biblioteki klasztorne były obiektem badań prowadzonych przez wielu badaczy, by wymienić tylko Stanisława Rybandta, Alfreda Świerka czy Konstantego Jażdżewskiego¹. Nie wszystkie jednak zostały w dostatecznym stopniu opracowane. Dotyczy to również biblioteki konwentu premonstratensów na Ołbinie.

Norbertanie zostali sprowadzeni do Wrocławia prawdopodobnie w latach osiemdziesiątych lub dziewięćdziesiątych XII w.² Klasztor św. Wincentego był w średniowieczu znaczącym ośrodkiem życia monastycznego i kulturalnego na Śląsku. Stan ten trwał do 1529 r., kiedy decyzją rady miejskiej Wrocławia rozebrano budynki klasztorne na Ołbinie, a mnichów przeniesiono do pofranciszkańskiego klasztoru p.w. św. Jakuba.

W ośrodku tym znajdował się księgozbiór; niestety, wiemy bardzo mało o jego zawartości i organizacji. Obecnie wiadomo jedynie o ok. 35 rękopisach pochodzących z klasztoru św. Wincentego (są one przechowywane w Bibliotece Uniwersyteckiej we Wrocławiu)³. Jeden z tych kodeksów (sygn. IV Q 156) związany jest z osobą dziejopisa norbertańskiego Mikołaja Liebenthala, żyjącego na przełomie XV i XVI w.⁴

Mikołaj Liebenthal jest znany przede wszystkim jako domniemany autor lub redaktor *Kroniki o Piotrze Właście* – dzieła prozaicznego, opowiadającego o losach, dwunastowiecznego palatyna wrocławskiego Piotra Włostowica⁵. Krótki rys biograficzny Mikołaja przedstawił w literaturze polskiej Zygmunt Węclewski, a później Ryszard Gansiniec⁶.

Nazwisko *Liebenthal* wywodzi się od miejscowości o tej nazwie (obecnie Lubomierz), położonej na Dolnym Śląsku. Nie znamy dokładnej daty urodzin Mikołaja

* Za wszystkie cenne uwagi w przygotowaniu tego artykułu autor dziękuje Bożenie Chmielowskiej (IFiS PAN) i Jackowi Soszyńskiemu (IINiSB UW).

ja. W drugiej połowie XV w. wstąpił on do zakonu premonstrantensów w klasztorze św. Wincentego we Wrocławiu. Za namową tamtejszego opata Jana Lopschotta (1480–1505) Mikołaj zaczął porządkować archiwalia klasztorne i spisywać dzieje konwentu w formie katalogu opatów (*Gesta abbatum monasterii S. Vincentii*). Ponadto Mikołaj gromadził również materiały, związane z dziejami Śląska, tj. kopie dokumentów i kroniki. Był on także autorem kartularza dokumentów odpustowych (*Indulgentiae*) oraz kopiariusza dokumentów klasztornych (*Matrica*). Dzieła te, dedykowane ówczesnemu opatowi Janowi, powstały w latach 1487–1492. Od 1487 r. Mikołaj występował jako prokurator klasztoru. Nowy opat klasztoru św. Wincentego, Polak Jakub Pożarowski (1506–1515), powierzył Mikołajowi stanowisko kustosza klasztoru (funkcję tę pełnił od 1506 r. do 1515 r.). Ponadto Liebenthal był w latach 1506–1507 plebanem kościoła parafialnego p.w. św. Małgorzaty w Bytomiu (Beuthen), a w 1512 r. występował jako pleban kościoła p.w. św. Jakuba w Psim Polu (Hundsfeld). W 1515 r. Mikołaj został przeorem klasztoru św. Wincentego. Zmarł prawdopodobnie w lutym 1516 r.

Mikołajowi przypisywano ponadto autorstwo *Kroniki o Piotrze Właście*. W latach 1506–1507 Mikołaj dokończył kopiowanie dokumentów do swojego dzieła – *Matryk*, po czym – jak twierdzi Ryszard Gansiniec – zabrał się za temat, który nie tylko u jego zwierzchnika, ale nawet poza kręgiem braciszków zakonnych na całym Śląsku mógł liczyć na najwyższy poklask: *dzieje Piotra Włostowica*⁷. Dzieło to ukończył miał około 1510 r.

Ostrożniej na temat autorstwa *Kroniki o Piotrze Właście* wypowiedział się Marian Plezia. Zdaniem tego badacza, jej autorem był anonimowy norbertanin z klasztoru św. Wincentego, który zadedykował swój utwór opatowi Jakubowi Pożarowskiemu⁸. Na podstawie badań samego tekstu stwierdził ponadto, że autor *Kroniki nie reprezentował jakiegos głębszego wykształcenia, nie mógłby się też pochwalić szerszym jakimś odczytaniem ani wybitniejszą umysłowością*⁹. Co więcej, badacz ten zauważył, że *być może za jego [tzn. Mikołaja Liebenthala – J.K.] przykładem inny jakiś zakonnik tego klasztoru postanowił spisać i ofiarować opatowi Jakubowi Pożarowskiemu historię fundatora [tj. Piotra Włostowica – J.K.]*¹⁰. Pomimo tych ustaleń kwestia autorstwa *Kroniki* nadal pozostaje otwarta. Jedynym pewnym ustaleniem jest tylko czas powstania dzieła – lata 1506–1515¹¹.

Przesłanki, które skłoniły Ryszarda Gansinca do przyjęcia autorstwa Mikołaja Liebenthala, są dość niejasne. Badacz ten uznał, że norbertanin, przez swoją wszechstronną działalność pisarską, był jedynym odpowiednim kandydatem na autora *Kroniki*. Gansiniec nie podał jednak żadnych wyraźnych dowodów na związek Mikołaja z opowieścią o Piotrze Włostowicu¹².

Wydaje się, że należy przyjąć inną metodę badawczą, zasugerowaną już przez Ryszarda Gansinca. Wydawca *Kroniki o Piotrze Właście*, Marian Plezia, określił

źródła, z jakich czerpał jej autor. Były to przede wszystkim źródła historyczne: *Rocznik świętokrzyski*, *Kronika polsko-śląska* i *Kronika książąt polskich*, *Żywot większy św. Stanisława*, *Katalog biskupów wrocławskich* Jana Długosza oraz inne pomniejszych¹³. Należy zatem ustalić, jakie możliwości korzystania z tych źródeł miał Mikołaj Liebenthal. Drogą prowadzącą do tego wydaje się zbadanie warsztatu pracy Liebenthala i jego księgozbioru.

Na obecnym etapie badań znamy jeden kodeks, którego Mikołaj był kopistą (Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Rep. 135 D 92), jeden mu atrybuowany (Rzym, Biblioteka Chigi, sygn. Q. II. 51) i jeden, który przepisał i był jego właścicielem (BUWr IV Q 156).

Pierwszy z wymienionych rękopisów zawiera *Matryki*, *Kronikę książąt polskich*, *Katalog biskupów wrocławskich*, *Kronikę czeską* Eneasza Sylwiusza i krótką kronikę opatów św. Wincentego we Wrocławiu¹⁴. Zamieszczony tam tekst *Kroniki książąt polskich* stał się podstawą edycji Gustawa Stenzela, jako najlepsza, zdaniem wydawcy, kopia tego dzieła. Warto wspomnieć, że Zygmunt Węclewski, publikując *Kronikę* w „*Monumenta Poloniae Historica*”, wykorzystał właśnie wydanie Stenzela.

Anna Rutkowska-Płachcińska przypisała Mikołajowi Liebenthalowi skopowanie głównej części w słynnym kodeksie, znajdującym się w bibliotece Chigi w Rzymie (sygn. Q. II. 51)¹⁵. Rękopis ten zawiera dzieła historiograficzne związane z Polską i Czechami, w tym także jedyną zachowaną kopię *Kroniki o Piotrze Właście* (*Cronica Petri Comitis*). Badaczka nie przytoczyła jednak wystarczających argumentów. Wydaje się, że niezbędne jest określenie pozostałych, poza główną, rąk pisarskich występujących w kodeksie. Zwłaszcza że część tekstów została zapisana prawdopodobnie po 1516 r., czyli po śmierci Mikołaja. Rozstrzygnięcie tego problemu może przynieść tylko szczegółowa analiza paleograficzna.

Ostatnim kodeksem, związanym z Mikołajem, jest rękopis IV Q 156 znajdujący się w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu. Informację o nim podał już Wojciech Kętrzyński, we wstępie do wydania *Vitae maioris s. Stanislai*, nie wiążąc jednak osoby kopisty z Liebenthalem¹⁶. Atrybucja jest jednak naszym zdaniem niewątpliwa. Mikołaj Liebenthal podpisał się jako kopista w licznych kolofonach, występujących w kodeksie. Co więcej, na ostatniej karcie (k. 315v) znajduje się notka własnościowa: *Huius libri est possessor frater N. de Liebenthali*.

Kodeks oprawiony został prawdopodobnie w XIX w. w tekturę, grzbiet zaś i rogi oklejono skórą. Na grzbiecie w czarnym polu wytłoczono złotymi literami napis: *Legenda S. Annae. Cod. chart. 1511*. W dolnej części grzbietu naklejono pasek papierowy z sygnaturą *IV Qu. 156*. Wyklejki są współczesne oprawie; na przedniej naklejono tzw. kartę Büschinga, określającą proveniencję: *Aus der Bibliothek des Stiftes Sct. Vinzenz zu Breslau*.

Blok książki jest papierowy i ma wymiary 21×15 cm. Kodeks składa się z 315 kart, ułożonych przeważnie w postaci kwinternionów¹⁷. Niemal wszystkie składki oznaczono kustoszami. Część składek ma podwójną numerację. Dzięki zamieszczonym kustoszom możemy wyróżnić trzy części kodeksu. Kustosze, pisane cyframi rzymskimi i arabskimi, obejmują cały kodeks. Dodatkowa numeracja kustoszy, zapisywana obok pierwszej, ciągnie się od składki 6 do 11 (k. 51–112). Kolejna obejmuje składki 13–23 (k. 123–222), a ostatnia dalsze składki od 24 do 30 (k. 232–296). Ostatnia składka (31) nie została zaopatrzona w żaden kustosz. Budowa składek częściowo tylko pokrywa się z podziałem tekstów wewnątrz rękopisu. Jedynie pierwsze dzieło (*Historia sanctae Annae*) zostało spisane na pięciu pełnych składkach. Kolejne kustosze dotyczą fragmentu kodeksu, w którym podział składek nie pokrywa się z podziałem na poszczególne teksty.

Większość tekstów zamieszczonych w kodeksie pisana była w jednej kolumnie, przez jedną osobę. Tylko dwa niewielkie utwory, pisane w języku niemieckim, pochodzą niewątpliwie z późniejszych czasów, być może z XVII lub XVIII w. (k. 92v–93v, k. 314r–314v). W całym kodeksie inicjały i podkreślenia minią. Co godne uwagi, tym też kolorem poliniowano także cały rękopis.

Zasadniczy zrąb kodeksu powstał w ciągu jednego – 1511 – roku. Liebenthal wpisywał datę zakończenia, a niekiedy i rozpoczęcia kopiowania dzieła. Skończywszy przepisywanie legendy o św. Annie, zanotował dzień: *finita dominica post ad vincula Petri*, czyli 3 sierpnia 1511 r. (k. 48r). Na karcie 91r pojawia się kolejna zapiska o ukończeniu pierwszej księgi o Jedenastu Tysiącach Dziewic z datą 17 sierpnia 1511 r. – *dominica infra octavas assumptionis virginis Marie gloriose*. Po ukończeniu pasji Jedenastu Tysięcy Dziewic Liebenthal podał kolejną datę: *Explicit passio undecim milium sub anno domini M^oCCCC^oXI^o feria quinta ante Bartholomei apostoli* (k. 107v), czyli 21 sierpnia. Kolejne dziesięć kart zapisał Mikołaj w ciągu 3 dni – (k. 117v): *Explicit feliciter anno domini 15^o11^o in die Sancti Bartholomei apostoli* (24 sierpnia). Tego samego dnia rozpoczął kopiowanie utworu Jana z Hildesheim zatytułowanego *Historia Trium Regum*. Trwało to ponad miesiąc, ukończył bowiem przepisywanie tekstu w dniu św. Franciszka, czyli 4 października (k. 231r). Kolejne dzieła przepisał bez podania dat. Możemy jednak przypuszczać, że dzieła się to w październiku, bo wcześniejsze teksty przepisywane były jeden po drugim. Kiedy zaś zakończył kopiowanie żywotu większego św. Stanisława, w kolofonie zapisał: *Explicit vita sancti Stanislai episcopi et martiris et finita et completa anno domini 15^o11^o feria quarta post festum sancti Martini episcopi et confessoris* [12 listopada]. *Sit laus Deo*. Na zakończenie Liebenthal zapisał krótkie notatki zatytułowane *Novi Rumores*, w tym list króla portugalskiego Manuela do papieża Leona X z 1513 r. (k. 307v–313r).

Dokładność Mikołaja Liebenthala pozwala nam nie tylko datować kodeks, ale także określić czas pisania poszczególnych części.

Karty	data rozpoczęcia przepisywania	data zakończenia przepisywania	czas kopiowania dzieła
k. 1-48		3 VIII 1511 r.	
k. 48r-91r		17 VIII 1511 r.	maks. dwa tygodnie
k. 94v-107v		21 VIII 1511 r.	maks. 5 dni
k. 108r-117v		24 VIII 1511 r.	maks. 4 dni
k. 118v-231v	24 VIII	4 X 1511 r.	12 dni
k. 232r-267r		X? 1511 r.	
k. 267r-305v		12 XI 1511 r.	
k. 306-313		1513 r.	

Na uwagę zasługuje również fakt, że w kodeksie nie mamy żadnych glos czy zaznaczania interesujących fragmentów. Świadczyć to może o wykorzystaniu kodeksu nie jako pomocy naukowej czy pomocy w przygotowaniu kazań. Staranne pismo, rubrykacja i czerwone poliniowanie całego kodeksu oraz mały format wskazują raczej na to, że mógłby to być egzemplarz okazowy („archiwalny”).

Przejdźmy do szczegółowego zaprezentowania treści kodeksu.

k. Ir (ochronna): *Conventus S. Vinc. Wratisl. Ord. Premonstr.*

k. Iv: Spis treści: *In hoc volumine continentur libri: Legenda sanctissime matrone Anne genitricis virginis Marie matris et Ihesu Christi avie; Item legenda et historia XI milia virginum; Hystoria trium regum beatorum et de ritu diversarum gentium et locorum; Item hystoria de sancto Wenczeslao martyre et duce Bohemie; Item legenda de sancta Ludmilla avia sancti Wenceslai martyris predicti, et de sancto Kuirillo et conversione Moravie et Bohemie; Item de sancto Gothardo episcopo; Item legenda de sancta Sophia et tribus filiabus eius, scilicet Spe, Fide et Caritate, quomodo Rome passe sunt; Item hystoria de sancto Stanislao episcopo Cracoviensi et can[on]izatione et miraculis.*

l. k. 1r-50v: *Legenda sanctissime matrone Anne genitricis virginis Marie matris et Ihesu Christi avie*

Versus – Anna suos prosperat cultores, iuvat et consolat ... Oracio ad sanctam Annam. – Ave, domina sanctissima Anna, Deo dignissima ... [k. 1v] In laudem sancte Anne versus. – Virginis almifice mater venerabilis ... [k. 2r] Incipit prefacio in legendam sanctissime Anne genitricis virginis matris Marie et Hiesu [!] Christi avie. – Anna matrona beatissima, regalis plantula ex stirpe davitica ... [Textus: k. 4r] Incipit legenda sancte Anne matris virginis Marie. – De parentela sancte Anne et

parentibus eius, de genealogia et posteritate sororis eius Esmerie. Capitulum primum.
– *In Iudea civitate Bethleem, ut scribit s. Kirullus [!] episcopus Jerosolimitanus ... ><*
... [k. 48r] Et mox cum tripudio illam animam perduxerunt ad gaudia eterna, ad que
nos perducat Anne meritis Jhesus Marie filius super omnia secula benedictus. Amen.
Scripta est hec historia Anne matris sanctissime per fratrem N. Liebental ordinis
premonstratensis anno domini M^o5^oXI^o et finita dominica post ad vincula Petri. [K.
48v] Incipiunt hore de sancta Anna. Antiphona ad vespas. – Quasi stella matutina
aurore prenuntia ... Hymnus. – De stella sol oriturus stelle matrem prefert... >< [K.
50v] Laudes. – Dominus sancte Anne properavit sedem glorie ... Antiphona. – Hec
introducta celestibus portis ...Antiphona. – Labia omnium collaudent ... Antiphona.
– *Benedicamus Hiesu salvatorem omnium ex prole.*

Zob. Bibliotheca Hagiographica Latina [dalej: BHL], nr 488. Por. także: Z. Piechota, *Średniowieczne śląskie teksty liturgiczne o św. Annie*, [w:] *Studia z dziejów liturgii w Polsce*, t. II, pr. zbior. pod red. M. Rechowicza, W. Schenka, Lublin 1976, s. 127–165 (TN KUL. Rozprawy Wydziału Teologiczno-Kanonicznego, 37).

2. k. 51r–91r: Revelationum b. Iosephi libri 2. Liber I (Epistula ad virgines Christi)

Incipit epistola ad virgines Christi universas super hystoria nova undecim milia
virginum celitus nuper revelata. – [Prologus] Universis Christi virginibus piis eccle-
sie sancte et filiabus frater T. salutem ad interminabilem perhennis vite iocunditatem.
– Anno millesimo centesimo octogesimo tercio inspirante Domino ... [Textus: k. 52r]
Incipit revelacio nova itineris et passionis undecim milium virginum. – Deus ab eter-
no cuncta sapienter disponens ... >< ... sine fine regnabunt, qui est una cum matre sua
virginum sanctarum pia et perpeti regina benedictus in secula. Amen. Explicit feliciter
primus liber de undecim milia virginum historia anno Domini 1^o5^o11^o Dominica infra
octavas Assumpcionis virginis Marie gloriose per fratrem N. Liebental.

Zob. BHL, nr 8433.

3. k. 91v–92r: Nomina undecim milia virginum

– *Sancta Ursula virgo regina et ductrix undecim milium virginum. Sancta Piinno-*
sa [?] secunda post ... >< ... que fuerunt extra numerum undecim milia virginum.

4. k. 92v–93v: Notatka ręką XVII–XVIII w.

Gregorius Pomerus in seinen <...?>< ... danach mög Sie sich wieder anmelden.

k. 94r niezapisana

5. k. 94v–108v: *Antiqua historia undecim milium virginum*

Incipit antiqua legenda undecim milium virginum feliciter. Regnante Domino no-
stro Ihesu Christo cum post passionem, resurrectionem ... >< ... vel novissime sortis

municipatum capiamus, prestante domino nostro Ihesu Christo, qui cum Patre et Spiritu Sancto vivit et gloriatur Deus in secula seculorum Deus. Amen. [K. 108r] *Passe autem sunt anno Domini ducesimo tricesimo octavo. Explicit passio undecim milium sub anno Domini M^oCCCCC^oXI^o feria quinta ante Bartholomei apostoli.*

Zob. BHL, nr 8428.

6. k. 108r-117v: *Miraculum sanctae Ursulae revelatum Iohanni de Warwick, erem. in Anglia*

Sequitur miraculum quoddam de sancta Ursula cuidam heremite nomine Iohanni revelatum in Anglia. [Prologus] - *Reverenciam que vobis pertinet, nescio ...* [Textus: k. 108v] *Hec sunt novissima verba virginis Ursule: heremita ... >< ... dicit enim Scriptura in persona Dei: convertam corda patrum in filios. Deo gracias. Amen. Explicit feliciter anno Domini 15^o11^o in die Sancti Bartholomei apostoli.*

Zob. BHL, nr 8451.

k. 118r niezapisana

6. k. 118v-231r: *Joannes de Hildesheim, Historia Trium Regum*

[k. 118v-123v] [in marg. sup. *Inceptum est in die Bartholomei anno Domini 1^o5^o 11°*] *Incipit tabula huius, qui est collectus de gestis et translacionibus sanctorum trium regum ...* [spis rozdziałów] [Textus: k. 124r] *Cum venerandissimorum trium magorum, ymmo verius trium regum ... >< ...* [k. 230v] *in die iudicii sis segura in reddenda rationem. Amen. Deo gracias. Explicit liber sanctorum trium regum Colonie quiescentium in quo describuntur diversa mundi loca et condiciones hominum in ipsis habitantibus. Scriptum in Monasterio sancti Vincencii extra Wratislaviam, anno Domini Millesimo quingentesimo undecimo. Et finitum in die Sancti Francisci. Item in die S. Bartholomei inceptum.*

Zob. BHL novum suppl., nr 5137. Wyd.: *The Three Kings of Cologne. An Early English Translation of the Historia Trium Regum by John of Hildesheim*, ed. by C. Horstmann, London 1886 (Early English Text Society, vol. 85).

k. 231v niezapisana

7. k. 232r-240v: *De sancto Wenceslao duce Bohemorum*

- *Crescente fide christiana in diebus illis Dei nutu ... >< ... agebat Deo laudes et beato Wenceslao, cuius meritis eum Dominus salvum facere dignatus est.*

Zob. BHL novum suppl., nr 8823. Wyd.: *Život sv. Václava*, přel. J. Truhlař, [w:] *Prameny dějin českých*, Dil 1, *Životy svatých a některých jiných osob nábožných*, Praha 1873, s. 183-190 (Fontes Rerum Bohemicarum, t. I).

8. k. 241r-250v: *Passio s. Ludmillae*

De sancto Kuirillo et conversione Moravie et Bohemie. – Diffundente sole iusticie radios ... >< ... in virtute fidei Ihesu Christi, qui cum Deo Patre et Spiritu Sancto vivit et regnat, Deus in secula seculorum. Amen.

Zob. BHL, nr 5030. Wyd.: *Život sv. Lidmily*, přel. J. Truhlař, [w:] *Prameny dějin českých*, Dil 1, *Životy svatých a některých jiných osob nábožných*, Praha 1873, s. 191–198 (Fontes Rerum Bohemicarum, t. I).

9. k. 250v–254r: *Translacio Ludmille sancte martiris*

– *Recordatus avie sue beatus Wenceslaus ... >< ... dignatus sit magna declarare. Cui est gloria in seculorum. Amen.*

Zob. BHL novum. suppl., nr 5026m. Wyd. FRB, t. I, s. 211–213; *Kristianova legenda. Život a umučení svatého Václava a jeho báby svaté Ludmily*, k vydání připravil, přeložil a poznámkami opatřil J. Ludvíkovský, Praha 1978, s. 46–54.

10. k. 254r–257r: *De sancto Gothardo historia*

– *Beatus Gothardus in Altheocensi Monasterio litteris inbutus est. Unde a christiano Paynensi episcopo ... >< ... cuius corpus Bernhardus episcopus postea transtulit.*

11. k. 257r–267r: *De sancta Sophia et filiabus historia*

– *Sancta igitur Sophia nobilissimis parentibus orta ... >< ... circa annum Domini MLXXVIII passe sunt Rome et a papa Anacleto constantinopolim transmissae sunt.*

12. k. 267r–305v: *Vita maior sancti Stanislai* [sine cap. III, 17–57]

Incipit prologus in hystoriam sancti Sancti Stanislai episcopi et martiris Cracouiensis. – Gloriosi martiris Stanislai episcopi Cracouiensis vite processum ... >< ... ipso prestante, qui cum Patre et Spiritu Sancto vivit et regnat deus in secula seculorum. Amen. [Textus: k. 268v] *Incipit vita sancti Stanislai martiris et episcopi Cracouiensis. – Beatus Stanislaus, ut annales gestorum Polonie tangunt hystorie ... >< ... ammodo deprehendit. Et alia quamplurima inenarrabilia Deus per sanctum presulem miracula ostendit usque in hodiernum diem. Explicit vita sancti Stanislai episcopi et martiris, finita et completa anno Domini 15° 11° feria quarta post festum sancti Martini episcopi et confessoris. Sit laus Deo.*

Zob. BHL 7833–7835. Wyd. *Vita sancti Stanislai cracoviensis episcopi (Vita maior)*, wyd. W. Kętrzyński, MPH IV, Lwów 1884, s. 362–405.

13. k. 306r–307v: *Novi rumores*

– *Predicavit is diebus adventus notabilis quidam pater ... >< ... et quod ipse in estate predicare debet in monte Syon.*

14. k. 307v-313r: *Epistola potentissimi ac invictissimi Emanuelis regis Portugaliæ et Algarbiorum etc. de victoriis in India et Malacha ad sanctissimum in Christo patrem et dominum nostrum Dominum Leonem X^m pontificem maximum.* [K. 308r – in marg. sup. *Rumores novos*]

– *Sanctissimo in Christo patri ac beatissimo domino nostro Leoni X additissimus filius Emanuel Dei gracia rex Portugaliæ ... >< ... Datum in urbe nostra Vlixbona octavo ydus Junias anno Domini M^oD^oXIII^o.*

k. 313v pusta

15. k. 314r-314v [ręką XVII-XVIII w.]: *Versio Evangelii Joannis capit. 1 in Lutherum quintum Evangelistam*

– *In principio erat error et error erat apud Luterum ... >< ... plenus impietate et mendaciis.*

k. 315r pusta

k. 315v: *Huius libri est possessor frater N. de Liebentali.*

Kodeks, jak wynika z powyższego wykazu zawartości, jest zbiorem legend o świętych. Całość sprawia wrażenie kolekcji hagiograficznej, stworzonej świadomie w krótkim okresie. Mikołaj zapisał legendy o świętych ogólnochrześcijańskich, jak matka Marii – św. Anna czy św. Zofia z córkami Wiarą, Nadzieją i Miłością. Drugą grupę tworzyli święci szczególnie czczeni w diecezjach niemieckich. Byli to Gotard (Godehard) – biskup Hildesheim, zmarły w 1038 r., Urszula i Jedenaście Tysięcy Dziewic oraz Trzej Królowie. Relikwie Urszuli i Towarzystek oraz Trzech Króli znajdowały się w Kolonii, a ich kult promieniował na całą prawie Europę. Kolejna grupa świętych to święci korony czeskiej: św. Ludmiła i jej wnuk – św. Waclaw. Liebenthal zamieścił również żywot większy św. Stanisława – patrona Królestwa Polskiego. Należy zauważyć, że kult św. Stanisława obecny był także w Czechach. Był on wykorzystywany już w XIII w. w ideologii politycznej władców czeskich¹⁸. Czeskie sekwencje mszalne, wspólne dla świętych Stanisława i Waclawa, wywarły duży wpływ na liturgię śląską związaną ze św. Stanisławem¹⁹. Pozostaje kwestią otwartą, czy św. Stanisław w tym kodeksie występował jako patron Królestwa Polskiego, czy też jako święty z kręgu czeskiego. Kolekcja ta zawiera legendy o świętych, którzy pochodzili z trzech kręgów kulturowych: polskiego, czeskiego i niemieckiego; kultur, które oddziaływały na Śląsk, współtworząc charakterystyczny dla tego regionu klimat religijny.

W ostatniej składce kodeksu znajdują się jeszcze dwie notki, niezwiązane z głównym zrębem rękopisu. Były to informacje współczesne, określone przez kopystę jako nowinki – *novi rumores*. Wśród nich zamieścił list króla Portugalii Manuela Szczęśliwego (1495-1521) do papieża Leona X, datowany na 6 czerwca 1513 r., dotyczący zwycięstw Portugalczyków odniesionych w Indiach. Niestety nie

mamy bliższych danych na temat daty przepisania ich przez kopistę.

Na zakończenie chcielibyśmy podkreślić, że jest to tylko pierwszy krok do zbadań warsztatu naukowego Mikołaja Liebenthala. Należy bowiem ustalić zbiór wszystkich zachowanych rękopisów pochodzących z klasztoru św. Wincentego. Pozwoliłoby to rozpoznać środowisko intelektualne konwentu i zidentyfikować ewentualne inne osoby, mogące pretendować do autorstwa *Kroniki o Piotrze Właście*. Na obecnym etapie badań niemożliwe jest jeszcze ferowanie ostatecznego wyroku.

Przypisy

¹ Rudy Raciborskie (cystersi) – S. Rybandt, *Z problematyki rękopisów średniowiecznych biblioteki cystersów w Rudach*, „Sobótka” 24, 1969, s. 1-10; idem, *Średniowieczne opactwo w Rudach*, Wrocław 1977; Żagań (kanonicy regularni św. Augustyna) – A. Świerk, *Średniowieczna biblioteka klasztoru kanoników regularnych św. Augustyna w Żaganiu*, Wrocław 1965; idem, *Schreibstube und Schreiber des Augustiner-Chorherren – Stiftes zu Sagan im Mittelalter*, „Archiv für Schlesische Kirchengeschichte” 26, 1968, s. 124-140; Lubiąż (cystersi) – K.K. Jażdżewski, *Lubiąż. Losy i kultura umysłowa śląskiego opactwa cystersów (1163-1642)*, Wrocław 1993. Por. też A. Świerk, *Z problematyki badań nad dziejami śląskich bibliotek klasztornych*, „Sobótka” 18, 1963, z. 1, s. 14-25.

² O premonstratensach por. S. Trawkowski, *Między herezją a ortodoksją. Rola społeczna premonstratensów w XII w.*, Warszawa 1964, s. 197 i nast.; Cz. Deptuła, *Arrowszyjska reforma klasztorów w Polsce po r. 1180 a reforma premonstrateńska*, „Roczniki Humanistyczne” 17, 1969, z. 2, s. 5-49; K. Maleczyński, *Wstęp*, [w:] *Nekrolog opactwa św. Wincentego we Wrocławiu*, wyd. K. Maleczyński, Warszawa 1971, *Monumenta Poloniae Historica* (dalej MPH), ser. II, t. 9, cz. 1, s. XLII-XLIV.

³ Por. D. Kamolowa, K. Muszyńska, *Zbiory rękopisów w bibliotekach i muzeach w Polsce (zbiory kościelne)*, Warszawa 1988, s. 324.

⁴ Zob. *Repertorium fontium historiae medii aevi*, t. 7, Romae 1997, s. 300.

⁵ T. Michałowska, *Średniowiecze*, Warszawa 1995, s. 145-149. Edycja: *Cronica Petri Comitis Poloniae wraz z tzw. Carmen Mauri*, wyd. M. Plezia, Kraków 1951, MPH, ser. II, t. III. Zob. także recenzje autorstwa R. Gansinca, „Kwartalnik Historyczny” 60, 1953, z. 2, s. 268-276 oraz B. Kürbis, „Przeгляд Historyczny” 43, 1952, z. 3/4, s. 584-595.

⁶ Por. *Kronika Xiążąt polskich*, wyd. Z. Węclewski, MPH, t. 3, Lwów 1878, s. 425 i nast.; R. Gansiniec, *Tragedia Petri Comitis*, „Pamiętnik Literacki” 43, 1952, z. 1-2, s. 52 i nast. Biogram Mikołaja Libentala przedstawił L. Santifaller, *Nikolaus Liebental und seine Chronik der Aebte des Breslauer Vincenz-Stiftes*, „Analecta Praemonstratensia” 25, 1949, s. 8-29.

⁷ R. Gansiniec, *Tragedia Petri Comitis*, „Pamiętnik Literacki” 43, 1952, z. 1-2, s. 53.

⁸ M. Plezia, *Wstęp*, [w:] *Cronica Petri...*, s. VII-VIII. Dyskusję szczegółowo przedstawił J. Wenta, *Tradycja o Piotrze. Na marginesie jednej z wielkich dyskusji*, [w:] *Scriptura custos memoriae. Prace historyczne*, pod red. D. Zydorek, Poznań 2001, s. 523-538.

⁹ M. Plezia, *Wstęp...*, s. XI.

¹⁰ *ibidem*, s. IX.

¹¹ Por. dedykację: *Cronica Petri...*, s. 29 i nast.

¹² Por. R. Gansiniec, *Autor Kroniki Piotra Komasa*, „Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń PAU” 53, 1952, nr 2, s. 81–88.

¹³ M. Plezia, *Wstęp ...*, s. XIII, XV–XVI.

¹⁴ Opis kodeksu podali: G.A. Stenzel, *Vorrede*, [w:] *Scriptores rerum silesiacarum*, t. I, Breslau 1835, s. XIII, *Kronika Xiążąt polskich*, wyd. Z. Węclewski, MPH, t. III, s. 425 i nast.; L. Santifaller, *Liebertals Kopialbücher des Prämonstratenserstiftes zum hl. Vinzenz in Breslau*, Innsbruck 1947 (Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung Ergänzungsband 15), passim.

¹⁵ *Annales s. Crucis*, ed. A. Rutkowska-Płachcińska, Kraków 1996, MPH s. n., t. 12, s. XLIV–XLVIII. Tamże opis kodeksu i wcześniejsza literatura.

¹⁶ *Vita sancti Stanislai Cracoviensis episcopi (Vita maior)*, wyd. W. Kętrzyński, MPH, t. 4, Lwów 1884, s. 324 i nast.

¹⁷ Struktura składek: I-X⁵⁺⁵, XI⁶⁺⁶, XII-XIV⁵⁺⁵, XV⁵⁺⁴, XVI-XXV⁵⁺⁵, XXVI⁶⁺⁶, XXVII-XXVIII⁵⁺⁵, XXIX⁶⁺⁶, XXX-XXXI⁵⁺⁵.

¹⁸ Por. A. Barciak, *W sprawie kultu św. Wacława na Śląsku w XIII w.*, [w:] *Kultura średniowieczna Śląska. Pierwiastki rodzime i obce*, pod red. K. Bobowskiego, Wrocław 1993, s. 59–67.

¹⁹ Por. W. Schenk, *Kult liturgiczny św. Stanisława Biskupa na Śląsku w świetle średniowiecznych rękopisów liturgicznych. Studium historyczno-liturgiczne*, Lublin 1959, zwłaszcza s. 64.